

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Умедҷони Лоикшо дар мавзуи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ. – Душанбе, 2024. – 188 с.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Забони адабии тоҷикӣ дар тури таърихи мавҷудияташ тавонистааст, ки хусусиятҳои умдаи луғавӣ ва сарфиву наҳвии худро аз таъсирҳои мустақим ва ғайри мустақими дохиливу берунӣ ҳифз намояд, ки дар ин амал саҳми осори хатгӣ хеле бориз аст. Аз ин рӯ, пажухиши вижагиҳои забони осори бадеӣ дар замони муосир барои шиноخت ва кашфи имконоти дохилии забон яке аз иқдомҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Маҳз тавассути таҳқиқи ҳамаҷиҳагаи забони осори бадеӣ метавон калимаҳои нодир ва қолибҳои ҷумлабандии забонро пайдо намуд.

Бо назардошти нуқтаҳои зикргардида мавзуи диссертатсияи Умедҷони Лоикшо таҳти унвони «**Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон**» масъалаи муҳимму арзишманд буда, дар таҳқиқи пурраи забони осори Сорбон ва диалектизмҳои забони тоҷикӣ замина ба вуҷуд меорад. Мавзуи таҳқиқи мавриди назар аз зумраи мавзӯҳои он аст, ки ба самти забоншиносӣ ва шиносномаи ихтисоси илмии 10.02.01 – Забони тоҷикӣ комилан мувофиқат менамояд.

Аҳаммияти мавзуи диссертатсияи Умедҷони Лоикшо дар он зухур меёбад, ки натиҷаҳои бадастомадаи онро ба шакли мавод дар таҳияи луғатҳои тафсирий ва шеваҳои забони тоҷикӣ, дар таълифи китобҳо ва дастурҳои таълимии марбут ба луғатшиносӣ ва лаҳҷашиносии забони тоҷикӣ метавон истифода кард. Маводи диссертатсияро зимни таълими курси луғатшиносӣ ва хондани семинарҳои курсҳои махсуси марбут ба

луғатшиносӣ ва лаҳҷашиносӣ дар макотиби олий истифода намудан мумкин аст.

Аз муҳтавои диссертатсия маълум аст, ки ҳадафи он гурӯҳбандӣ, таҳлилу муқоиса ва муайян намудани хусусиятҳои услубии диалектизмҳои осори мансури Сорбон дар давраи истиқлол ба шумор меравад. Муаллиф қорбурди диалектизмҳоро ҳамчун як қисми муҳими луғати забони асари бадеӣ шумурда, онҳоро бо назардошти хусусиятҳои луғавию маъноӣ, тематикӣ, услубию эмотсионалӣ ва экспрессивияшон ба мавриди баррасӣ қарор додааст.

Навгонии илмии диссертатсия дар он хулоса шудааст, ки ба сифати мавзӯ ва масъалаи илмӣ дар забоншиносии тоҷик дар шакли рисолаи алоҳида диссертатсияи мазкур нахустин таҳқиқотест, ки масъалаи қорбурди диалектизмҳоро бар мабноси осори Нависандаи халқии Тоҷикистон Сорбон дар бар мегирад. Дар он як қабати луғавии забон – диалектизмҳо дар осори адиби барҷастаи тоҷик, ки дар осори онҳо унсурҳои луғавии ғӯйишҳои шимолӣ, лаҳҷаҳои гузарандаи водии Ҳисор, шеваи ҷанубӣ бо мақсадҳои гуногун дарҷ ёфтаанд, ба тариқи муқоиса бори аввал баррасӣ мегардад.

Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз он аён мегардад, ки диссертант дар рафти таҳқиқ аз консепсияҳои илмӣ ва назарии забоншиносони маъруфи ватанию хориҷӣ истифода кардааст. Дарачаи этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, дар умум, аз дақиқияти илмӣ, мутобиқат намудани ҳаҷми рисола, қорқарди натиҷаҳои таҳқиқ, ҳаҷми интишорот ва интиҳоби дурусти методҳои таҳқиқ пурра маълум мегардад. Хулосаву тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқи назарӣ пешниҳод гардида, дурнамои мавзӯи таҳқиқӣ равшан гардидааст.

Аҳаммиати назарии диссертатсия дар он зоҳир мешавад, ки мавод ва натиҷаи таҳқиқоти мазкур метавонад дар мурағтаб сохтани қонунмандии низоми услубии забони тоҷикӣ ва таърихи ташаккул ва рушди он ва ҳамчунин, омӯзиши давраҳои алоҳидаи рушди забони

точикӣ ва лаҳҷаҳои он муфид воқеъ гардад. Хулосаҳои назариявии рисолаҳо метавон дар тавзеҳоти луғавӣ-услубии давраи нави ташаккули забони адабии тоҷикӣ ва муқоисаи он бо маводи забонии осори асрҳои гузашта ва оянда истифода кард. **Маводи интишоргардида** муҳтавои диссертатсияро мукамал инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро дар таълифи диссертатсия нишон медиҳад.

Диссертатсияи мавриди тақризи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» ном дошта, он мавод романҳои Сорбон мисли «Росу» (2010), «Барзгар» (2014), «Шаҳрбону» (2015), «Зуза» (2016), «Чугӣ» (нашри дуюм, 2018) ва маҷмуаи ҳикояҳо «Мағзреза» (2013)-ро дар бар гирифта, аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи адабиёт таркиб ёфтааст.

Қисмати асосии таҳқиқ. Аз мазмуну муҳтавои рисолаи унвонҷӯ равшан мегардад, ки диссертатсия аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва феҳристи адабиёту интишороти илмии диссертант таркиб ёфтааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия оид ба мубрамии мавзӯи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмии макотиби касбии оӣ, мақсади таҳқиқ, вазифаҳои таҳқиқ, маводи қори таҳқиқотӣ, асосҳои назариявии таҳқиқот, навгониҳои илмии таҳқиқот, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқи илмӣ ва сохтор ва ҳаҷми диссертатсия, сохтори диссертатсия маълумоти муфид дода шудааст.

Ҳамин тавр, боби аввали диссертатсия «**Диалектизмҳо, мафҳум, таъйинот ва зарурати истифодаи онҳо дар асарҳои Сорбон**» унвон дошта, аз чор фасл иборат аст. «Мафҳуми диалектизм» – номи фасли якуми боби мазкур буда, дар ин фасл муаллиф оид ба моҳият, вазифаҳо ва суду зиёни истифодаи диалектизмҳо дар забони асари бадеӣ сухан намуда,

андешаҳои муҳаққиқони тоҷику русро дар робита диалектизмҳо оварда шудааст. Дар фасли дуюм масъалаи «Тавзеҳи диалектизм дар забоншиносии тоҷик» мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Диссертант дар ду зерфасли алоҳида диалектизмҳоро ҳамчун объекти пажӯҳиши шевашиносӣ ва мавзӯи баҳси услубшиносии тоҷик мавриди таҳқиқ қарор додааст. Фасли сеюм ба баррасии вазифаи диалектизмҳо дар забони осори Сорбон бахшида шудааст. Фасли чорум бошад, «Маҳорати эҷодии Сорбон дар қорбурди диалектизмҳо» номгузорӣ шуда, муаллиф тавассути намунаи ҷумлаҳо маҳорати эҷодии нависандаро дар истифодаи диалектизмҳо шарҳу тавзеҳ дода, қайд мекунад, ки «истифодаи диалектизмҳо дар забони асар натиҷаи зарурати таваккалӣ ё тасодуфии баёни фикри нависандаи хушсалиқа – Сорбон набуда, балки истифодаи онҳо бо ниятҳои услубии адиб мувофиқу созгор ба қор рафтаанд» (дис. с.63).

Боби дувуми диссертатсия «**Таснифоти диалектизмҳо ва таҳқиқи луғавию маъноии онҳо дар осори Сорбон**» ном дошта, аз чор фаслу се зерфасл таркиб ёфтааст. Фасли якуми боби дуюм «**Назаре ба масоили таснифоти диалектизмҳо**» унвон гирифта, муаллиф ин ҷо оид ба фикру мулоҳизаҳои муҳаққиқони соҳа вобаста ба таснифоти диалектизмҳо ибрози андеша намудааст. Фасли дуюми боби мазкур «**Диалектизмҳои фонетикӣ**» номгузорӣ шуда, дар ин фасл диалектизмҳои фонетикӣ осори Сорбон аз нигоҳи лингвистӣ таҳлил карда шудаанд. Зимни таҳқиқи диалектизмҳои фонетикӣ муаллиф ба хулосае меояд, ки «Сорбон дар тасвири рӯйдодҳои зиндагӣ ҳамчун устоди забондон нозуқиҳои нутқи овозиро дар нутқи персонажҳои худ вобаста ба талаботи мавзӯ ва жанри асари бадеӣ, ҷиҳати нишон додани хислат, рафтору кирдор ва сатҳи фарҳангӣ истифода бурдааст» (дис., с.76).

Фасли сеюми боби дуюм пажӯҳиши «**Диалектизмҳои лексикӣ**»-и осори Сорбонро дар бар мегирад. Ҳангоми таҳқиқи диалектизмҳои лексикӣ осори Сорбон онҳоро аз рӯи дараҷаи истифодашон ба

махдудистеъмол ва фарохистеъмол чудо намуда ба хулосае меояд, ки «Диалектизмҳои лексикӣ дар забони асарҳои Сорбон, асосан, аз ҳисоби унсурҳои тоҷикасл, унсурҳои луғавии мансуб ба забони адабиёти классикӣ, калимаҳои иқтибосӣ, ки дар таркиби луғавии лаҳҷаҳои шимолӣ, ғӯйишҳои мобайнӣ ва шеваи ҷанубӣ роиҷ буда, дар забони адабии ҳозираи тоҷик қор фармуда намешаванд, мавриди истифода қарор гирифтаанд» (дис., с. 86).

Зерфасли сеюм «**Диалектизмҳои этнографӣ**» ном дошта, дар он оид ба моҳият ва хусусияти диалектизмҳои бо ҳаёти этникии мардум рабтдошта, ки ба рӯзгор, амалиёти рӯзгордорӣ, расму оин ва суннату анъанаҳои гуруҳҳои хурд ва бузурги этникӣ алоқамандидошта ибрози андеша гардидааст.

Дар фасли чорум «**Диалектизмҳои семантикӣ**» ба риштаи таҳқиқ кашида шуда, зикр мегардад, ки «Сорбон диалектизмҳои семантикиро дар бештари ҳолатҳо ба он маъно, ки дар лаҳҷаҳои маҳалӣ истеъмол меёбанд, ба қор бурдааст».

Дар боби сеюми диссертатсия «**Гуруҳбандии мавзуии диалектизмҳо ва хусусиятҳои луғавию семантикии онҳо дар осори Сорбон**» баррасӣ шудаанд. Муаллифи диссертатсия дар фасли аввали ин боб оид ба «**Матолиби муқаддамотӣ**» сухан намуда, қайд намудааст: «Қорбурди диалектизмҳои предметӣ ва ғайрипредметӣ барои дарки моҳияти асари бадеӣ муносибу мувофиқтар аст, зеро ки онҳо ба забон ва нутқи хонанда наздик мебошанд. Матлаб ва ҳадафҳои услубии нависанда тавассути истеъмоли диалектизмҳо осонтару сабуқтар ба даст меояд» (дис., с.145).

Дар фасли дуюми боби мазкур «**Диалектизмҳои предметӣ**» таҳлилу баррасӣ шудаанд. Дар асоси назарияҳои забоншиносӣ ин гуруҳи диалектизмҳоро ба гуруҳҳои диалектизмҳои марбут ба шахс, диалектизмҳои ифодакунандаи мафҳумҳои маконӣ, диалектизмҳои ифодагари номи хӯрокҳо ва маҳсулоти ғизоӣ чудо намуда, мавриди паҷуҳиши густурда қарор додааст

Соҳиби рисола «Диалектизмҳои ғайрипредметӣ»-ро таҳлил намуда, ба хулосае омадааст, ки «диалектизмҳои ғайрипредметӣ фарогири калимаҳои лаҳҷавии ифодакунандаи аломату хусусияти ашёӣ мебошанд. Диалектизмҳои сифатӣ дар доираи аломатҳои марбут ба инсон, ҳайвонот ва ашёву ҳодисоти гуногун таҳқиқ шудаанд (дис., с.161).

Дар охир, ҳаминро бояд қайд кард, ки дар хулоса тамоми натиҷагириҳои муаллиф ва мазмуну мундариҷаи рисола ба таври илмӣ, мухтасар ва мушаххас баён гашта, дар маҷмӯъ хулосаи диссертатсия натиҷаи таҳқиқоти Умедҷони Лоикшоро пурра инъикос мекунад. Феҳристи адабиёти илмӣ аз 237 номгӯи адабиёт иборат буда, тибқи талаботи мавҷуда оварда шудааст.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшаванда. Диссертант оид ба мавзӯи диссертатсия 9 мақолаи илмӣ интишор намудааст, ки аз ин шумора 6 номгӯи он он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 3 мақола дар маҷмӯаҳои дигари илмӣ чоп шудаанд. Мақолаҳои интишорнамудаи унвонҷӯ мазмуну муҳтаво, натиҷаҳо ва нуқтаҳои асосии диссертатсияро фаро мегиранд. Теъдоди маводи чопшудаи диссертант ба талаботи банди 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Рисолаи илмии унвонҷӯ Умедҷони Лоикшо ба талаботи бандҳои 31 ва 33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ аст.

Диссертатсия аз ҷониби унвонҷӯ мустақилона навишта шуда, мазмуну моҳияти пажӯҳиш, пайдарҳамии масъалаи матраҳшаванда, услубу мантиқи хуби илмӣ дошта, навоариҳои илмии рисола, роҳу

шеваи таҳқиқ, пешниҳоду тавсияҳои амалӣ, масоили ба ҳимоя пешниҳодшуда, шарҳу тавзеҳи масъалаҳо, истифодаи маводи илмӣ-назариявӣ ва фарҳангнома барои шарҳу тавзеҳи калимаҳо дар пояи хуби илмӣ таҳия гардида, далолат ба саҳми шахсии унвонҷӯй аст.

Эродҳо ба рисола. Дар катори муваффақиятҳо дар диссертатсия ва автореферат якчанд норасоӣҳо низ дида мешавад:

1. Ба андешаи мо, бо вучуди он ки дар баҳши муқаддима ишора шудааст, хуб мешуд, дар унвони диссертатсия осори таҳқиқшавандаи Сорбон зикр гардад.

2. Дар баъзе ҷумлаҳо мувофиқат накардани мубтадо ва хабар дар шахсу шумора (сах. 36, 57, 123).

3. Ба назари мо унвони зерфасли дуюми боби се, ки «**Диалектизмҳое, ки мафҳуми маконро ифода мекунанд**» гузошта шудааст, агар ба таври дигар: «**Диалектизмҳои ифодакунандаи мафҳумҳои маконӣ**» мебуд, аз лиҳози қолиби номгузорӣ хубтар буд.

4. Диссертант дар мавридҳои муайян ибрази ақида намуда, андешаҳои худро бо далелу мисолҳои ҷолиб аз осори мавриди таҳқиқ меоварад, вале дар ҳолатҳои ҷудоғона мисолҳо оварда нашудаанд ва гоҳо мисолҳои овардашуда нокифоя ба назар мерасанд.

5. Дар саҳифаҳои ҷудоғонаи автореферати диссертатсия ғалатҳои китобатӣ (сах. 5, 9, 13, 16) ва имлоӣ (сах. 4, 6, 18, 21, 22) ба назар мерасанд.

Камбудӣ ва нуқсонҳои зикргардида наметавонад арзиши илмии диссертатсия ва автореферати тақризшавандаро коҳонад. Бинобар ин, бо назардошти муҳтавои диссертатсия метавон ба хулосае омад, ки муқаддима ва бобҳои дохилии рисола тавонистаанд, иттилои арзишмандеро дар бораи хусусиятҳои лингвистии диалектизмҳои осори Сорбон пешкаш намоянд.

Қисмати хотимавии тақриз. Аз ин ҷиҳат, диссертатсияи номзодии Умедҷони Лоикшо кори илмии анҷомёфта ба ҳисоб рафта, ба талаботи

амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ мебошад.

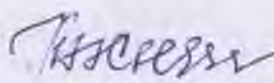
Хулоса, автореферати диссертатсия ва мақолаҳои дар маҷаллаҳои
илмӣ таъйиднамудаи Комиссияи олии аттестатсионӣ нашрнамудаи
унвонҷӯ мухтавои диссертатсияро инъикос намудаанд.

Бинобар ин, диссертатсияи номзади Умедҷони Лоикшоро ҳамчун
кори илмӣ баанҷомрасида аз рӯи тахассуси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ
сазovor ба дараҷаи илмӣ медонем.

Такриз бо назардошти талаботи бандҳои 71 ва 72-и Тартиби додани
дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-
юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, омода гардидааст.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи забони тоҷикии
Донишгоҳи славянии Россия
ва Тоҷикистон

Табаров Хайрулло
Назарович

Суроға: 734025 Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи Шукуфон 33.
Тел.: (+992) 93 599 83 30
E-mail: tabarov64@mail.ru

Имзои Табаров Хайрулло Назаровичро тасдиқ мекунам:
сардори Раёсати кадрҳои Донишгоҳи славянии
Россия ва Тоҷикистон

Раҳимов Абдуҳамит
Абдибосирович

Суроға: 734025 Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода, 30.
Тел.: (+992 37) 221 35 50
E-mail: rtsu-1996@mail.ru
«17» майи соли 2024